

Birgitta Conradson: Kungsholmen öster om Fridhemsplan. Stockholmsmonografier nr 99. Stockholmia förlag. Stockholm 1994. 187 s., ill.

År 1941 inleddes en serie publikationer under förlaget Stockholmia, som under årens lopp alstrat ett antal studier som ingående belyser vitt skilda aspekter av vår huvudstad med förorter. Man är nu uppe i 117 nr, ett imponerande antal. Det är emellertid få som liknar denna relativt djuplodande och systematiska framställning av en stadsdel, en stadsdel som man genom författarens väl anpassade detaljrikedom verkligen lär känna, eller känna igen om man, som jag själv, har en uppväxt på Kungsholmen under 20 år, även om den ägde rum på "fel" sida om Fridhemsplan. Ett mindre antal äldre söderförorter har tidigare behandlats på liknande sätt, såsom Hägersten, Mälarhöjden, Gröndal med Aspudden samt Hammarbyhöjden. Stockholms innerstad är överraskande lite uppmärksam i ett sådant här mera brett upplagt perspektiv. Det är därför med särskilt intresse man närmar sig denna bok om Kungsholmen och man blir ingalunda besviken.

Framställningen är indelad i logiskt avskilda tidssekvenser, där författaren dock ger utrymme åt mjuka övergångar från ett skede till ett annat. Därmed undviker hon en statisk, alltför torr framställning. Indelning i fasta tidsepoker, sex till antalet om man tar med avslutningen "Kungsholmen idag", fyller en pedagogisk funktion, den underlättar märkbart läsningen för den oinvidige. Verkligheten låter sig dock sällan spjälkas upp i mer bastant utmejslade tidsavsnitt, det sätt på vilket Birgitta Conradson förhåller sig till dessa omständigheter väcker respekt. Dispositionen är ingalunda tillfällig, den är vetenskapligt underbyggd, något som avgjort höjer monografins kvalitet.

Det bör även framhållas att denna bok inte är ett hastverk som tillkommit på uppdrag, till största delen bygger den på en gedigen grundforskning som så småningom ledde fram till en licentiatavhandling i etnologi. Denna avhandling, som till inte ringa del anslöt sig till främst Börje Hanssens tradition inom urbanetnologisk forskning, har alltför länge legat otillgänglig för intresserade läsare. Därför hälsas denna omarbetade och till dels utvidgade stadsdelsmonografi välkommen.

Betraktad ur metodisk och teoretisk synpunkt kan denna monografi inte anses banbrytande. Den följer vissa uppstakade linjer och introducerar inte vare sig en ny metod eller en teoretisk modell för urbanetnologisk forskning generellt. Detta bör sägas samtidigt som det är befogat att framhålla

denna stadsdelsmonografis otvetydiga förtjänster. Vid sidan av att den ansluter sig väl till Stockholmsforskningens program utgör den ett viktigt och kanske mindre vanligt bidrag till urbanetnologisk forskning. Den är klart etnologisk till sin form, vilket framgår av textens väl avvägda blandning mellan mer allmänna redogörelser och individuella uttalanden av Kungsholmsbor, mestadels från Nordiska museets uppteckningar från 1940-talet, ett material som Conradson har nyttiggjort sig på ett övertygande sätt. Dessa citat, eller vittnesutsagor, är typografiskt inramade och skiljes därmed tydligt ut från den övriga texten. Sådana citat skänker mänsklig närhet till framställningen och representerar viktiga belägg på allmänna påståenden och slutsatser. Till detta kommer ettrikligt illustrationsmaterial, som tätt följer texten, ja bilderna blir en integrerad del av själva texten. I smått såväl som i mera stora drag får vi ett visuellt intryck av den förvandling som karakteriserar just Kungsholmen; först från hantverks- till industristadsdel, därefter till en modern, närapå experimentell, boende- och kontor/förvaltningsstadsdel. En sådan här successiv förändringsprocess kan återges i ord, särskilt om författaren besitter en så god stilistisk förmåga som Conradson, budskapet blir emellertid extra tydligt om det även beledsagas av en generöst tilltagen, ehuru noggrant utvald, mängd foton jämte annat illustrativt material. I det avseendet är föreliggande monografi föredömlig, läsningen blir långa stunder till ett rent nöje!

A andra sidan saknar man mera klart formulerade problemställningar, en del viktiga frågor blir vare sig ställda eller besvarade, även om sådant ligger latent i det empiriska material boken bygger på. Conradson uppvisar för lite dristighet och verkar satsa mer på det säkra och trygga från redan utstakade linjer. Det är naturligtvis inte fel, men jag har svårt att hålla med författaren när hon inledningsvis rubricerar detta arbete som en urban hembygdsbok. Vad gäller vetenskaplig kvalitet ligger boken klart över vad man allmänt uppfattar som hembygdsböcker. Conradson tonar här fram som väl opretentiös tycker jag. Å andra sidan är det en styrka med boken att den även kan läsas som "hembygdsbok", därmed vänder den sig även till en större läsekrets. Boken är emellertid läsvärd för långt fler än Kungsholmens egna hembygdsintressenter. För historiskt orienterade etnologer, antropologer med Skandinavien som empiriskt nedslagsfält, samt inte minst allehanda samhällsvetare, inklusive studenterna, med intresse för det urbana; för staden/stadsdelen som företeelse i tiden såväl som rummet, erbjuder denna monografi nyttiga inblickar.

Vid sidan av det generella, de stora genomgripande svepen angående förändring och utveckling till ett nytt Kungsholmen, fäster man sig vid små pittoreska detaljer som hela tiden på lämpligt sätt vävs in i texten. Det kända i Stockholms historia paras med det anonyma, ständigt närvarande men sällan registrerade. Låt mig återropa ett exempel: Att den senare välkända Mamsell *Josabeth Sjöberg* dog på Grubbens, d.v.s. Stockholms norra arbets- och försörjningsinrättning belägen på Fleminggatan, år 1882 efterlämnande 57 akvareller värderade till noll och intet värde, väcker idag uppmärksamhet och ger en speciell relief åt fattigdomens Kungsholmen. Denna Mamsell Sjöberg var då för tiden lika anonym och utfattig som alla andra intagna på Grubbens, de som hörde till samhällets lägsta skikt. Många sådana detaljer skänker den aha-upplevelse vi alla eftertraktar, när vi konfronteras med ny läsning.

Avslutningsvis vill jag framhålla att boken är exemplarisk i sin uppriktighet. I slutet av boken tillför Conradson en återhållsam men insiktsfull redogörelse över hur hon gått till väga med datainsamling etc. Forskarens uppsökande närkontakt med miljöer och människor vid sidan av det gedigna, outröttliga djuplodandet i arkivet, framstår som kännetecknande drag hos Birgitta Conradson. Men återigen har hon en benägenhet att hålla igen, hon väljer en mindre ambitiös framtoning som i och för sig är sympatisk men långt ifrån nödvändig. Enligt min mening kunde hon sträcka sig längre för att göra sig själv mer rättvisa. Den deklarerade öppenheten gentemot läsaren är dock prisvärdig!

Till slut, det rör sig om en monografi, om händelser som tilldrar sig över längre tid, vilka anknyter till en bestämd stadsdel, men det är även en monografi som berör vår samtid. Det är en bok jag varmt kan rekommendera!

Tom G. Svensson

Cecilia Lengefeld: Der Maler des glücklichen Heims. Zur Rezeption Carl Larssons im wilhelminischen Deutschland. Diss. Heidelberg 1993. 140 s, ill.

Många gånger har jag tittat förstrött på de välkända bilderna i den tyska Carl Larsson-upplagan "Das Haus in der Sonne" och jag har sett att boken var väldigt olik de svenska lyxutgåvorna med Carl Larssons akvareller och texter. Men längre än så har jag inte reflekterat.

En svensk språkforskare, Cecilia Lengefeld, bosatt i Tyskland, har disputerat i Heidelberg på hur Carl Larsson gavs ut och togs emot i Tyskland och hennes bok är så fylld av nytt material och nya synpunkter att den är en riktig ögonöppnare. Här kan jag bara ge några smakprov.

Nationalmuseum hade redan 1899 köpt in hela serien akvareller till "Ett hem", men Karl-Otto Bonnier fick köpa publiceringsrätten till bilderna i allt för ett för tusen kronor. Redan detta är komplicerat och ekonomiskt sett var det inte förmånligt för Larsson. "Ett hem" som kom ut i lyxutförande med 32 färgplanscher 1899 blev en stor framgång. Ett försök att ge ut "Spadarvet" i lyxutgåva i Tyskland under namnet "Bei uns auf dem Lande" hade aldeles misslyckats. Förläggaren Cassirer i Berlin var specialiserad på modern avantgardistisk konst och hans läsekrets förstod inte om det var en konstbok, en barnbok eller en fackbok, säger förf.

Så kommer den unge förläggaren i Düsseldorf Karl Robert Langewiesche i kontakt med Bonnier. Efter rätt svåra förhandlingar får han rätten att redigera ihop tre böcker till en: "De Mina", "Ett hem" och "Spadarvet". Den nya titeln blev "Das Haus in der Sonne", en billighetsupplaga som såldes för 1.80 Mrk. (Cassirer hade tagit 12 Mrk för "Bei uns auf dem Lande"). Första upplagan om 40.000 ex. kom ut i oktober 1909. Den var slutsåld efter nyår 1910. Upplaga efter upplaga följde. 1930 var man uppe i 320.000 exemplar.

Hur lyckades Langewiesche med denna bragd? Det är en analys av hans redigering och marknadsföring som är huvudinnehållet i Lengefelds avhandling. "Das Haus in der Sonne" ingick i en billighetsserie "Die blaue Bücher" som hade en folkbildande mission, de handlade gärna om livsåskådning och konst. För förläggaren var det viktigt att böckerna tillfredsställde estetiska och etiska krav och var billiga. Förlagets logo innehöll de stolta orden: "Die Welt des Schönen". Familjelivet, glädje och lycka, kärlek till hembygden och hat mot staden, kärlek till hantverk och hat mot tekniken – sådant ville Langewiesche saluföra – dock